

УДК [911.53:502.5:338.483](477.86-292.452)

[https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3\(21\)-917-932](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2024-3(21)-917-932)

Костів Людмила Ярославівна к.геогр.н., доцентка кафедри геоекології і фізичної географії, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Дорошенка 41, м. Львів, 79005, тел.: (032) 239-47-44, <https://orcid.org/0009-0002-3080-3958>

Буряник Олеся Олексіївна к.геогр.н., доцентка кафедри геоекології і фізичної географії, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Дорошенка 41, м. Львів, 79005, тел.: (032) 239-47-44, <https://orcid.org/0000-0003-1596-0461>

Шубер Павло Михайлович к.геогр.н., доцент кафедри геоекології і фізичної географії, Львівський національний університет імені Івана Франка, вул. Дорошенка 41, м. Львів, 79005, тел.: (032) 239-47-44, <https://orcid.org/0000-0001-6327-8788>

Карабінюк Микола Миколайович к.геогр.н., доцент кафедри фізичної географії та раціонального природокористування, ДВНЗ «Ужгородського національного університету», вул. Університетська 14, м. Ужгород, 88000, тел.: (0312) 64-03-54, <https://orcid.org/0000-0001-9852-7692>

ЛАНДШАФТНО-ЕДУКАЦІЙНА СТЕЖКА «ОКОЛИЦІ БУКОВЕЛЯ»

Анотація. Розроблено і охарактеризовано ландшафтно-едукативну стежку «Околиці Буковеля». Запропоновано та описано основні локації вздовж маршруту. Розпочинається маршрут на території відпочинкового комплексу Буковель, де відвідувачі зможуть дізнатися історію створення туристично-рекреаційного комплексу цілорічного функціонування Буковель. Друга зупинка - озеро Молодості, де відвідувачів можна ознайомити з основними параметрами даної водойми, тобто шириною, довжиною, глибиною і т.д., на даній точці слід пояснити і наочно показати основні відмінності між природними та штучними водоймами. Наступним цікавим місцем в околицях озера є відслонення на схилі з галькою і ґрунтом, яке утворилося внаслідок прокладання дороги до верхів'я потоку Прутець. На даній локації можна наочно оглянути ґрунтовий профіль та зробити його детальний опис, з'ясувати

гранулометричний склад ґрунтів, скелетність та визначити потужність ґрунтового профілю. Окрім ґрунтового розрізу на цій локації можна ознайомитися з четвертинними відкладами, які перекривають корінні породи зони Кросно. Крокуючи вздовж маршруту, цікавим об'єктом для відвідувачів буде етнографічний комплекс під відкритим небом Гуцул Ленд, створений для збереження традицій та унікальної спадщини культури ведення господарства у гірські місцевості. Вздовж маршруту є декілька оглядових майданчиків, з яких відкривається вид на гірський масив Горгани та Чорногора. До оглядового майданчика №1, розташованого на горі Буковець, можна піднятися канатно-крісельним витягом № 2, нижня станція якого розташована у центральній частині рекреаційної зони на висоті 900 м. Другий оглядовий майданчик розташований вище виположеної вододільної поверхні, яка не вкрита лісом, тому відкриває огляд у північному та південному напрямках. У північному напрямку можна детально роздивитися готельну забудову курорту Буковель, яка розкинулася у долині Прутця та нижніх схилах гір, вище - досить стрімкі гірські схили, з канатними крісельними витягами та лижні траси, ще вище - панорама Горган. У південному напрямку з майданчика вододільної поверхні частково відкривається панорама на Закарпатський бік, оскільки вершина гори Перелуки Високої (1 129 м) є вищою і закриває огляд на більшу частину Ясінської улоговини. На оглядовому майданчику №3, відкривається вид на вершини Говерла і Петрос. Пройшовши менше сотні метрів ми опиняємося на майданчику, з якого відкривається видна на село Поляницю.

Ключові слова: едукація, ландшафт, околиці, Буковель.

Kostiv Lyudmila Yaroslavivna PhD, Associate Professor, Department of Geocology and Physical Geography, Ivan Franko National University of Lviv, 41 Doroshenka St., Lviv, 79005, tel.: (032) 239-47-44, <https://orcid.org/0009-0002-3080-3958>

Buryanyk Olesia Oleksiivna PhD, Associate Professor, Department of Geocology and Physical Geography, Ivan Franko National University of Lviv, 41 Doroshenka St., Lviv, 79005, tel.: (032) 239-47-44, <https://orcid.org/0000-0003-1596-0461>

Shuber Pavlo Mykhailovych PhD, Associate Professor, Department of Geocology and Physical Geography, Ivan Franko National University of Lviv, 41 Doroshenka St., Lviv, 79005, tel.: (032) 239-47-44, <https://orcid.org/0000-0001-6327-8788>

Karabiniuk Mykola Mykolayovych Ph.D., Associate Professor of the Department of Physical Geography and Rational Nature Management, Uzhhorod National University, 14 University St., Uzhgorod, 88000, tel.: (0312) 64-03-54, <https://orcid.org/0000-0001-9852-7692>

LANDSCAPE-EDUCATIONAL TRAIL "BUKOVEL VICINITY"

Abstract. The landscape-educational trail "Bukovel's surroundings" is developed and characterized. The main locations along the route are proposed and described. The route begins on the territory of the Bukovel recreation complex, where visitors can learn the history of the creation of the tourist and recreational complex of year-round functioning of Bukovel. The second stop is the Lake of Youth, where visitors can learn about the main parameters of this reservoir, i.e. width, length, depth, etc., at which point the main differences between natural and artificial reservoirs should be explained and clearly shown. The next interesting place in the vicinity of the lake is an outcrop on the slope with pebbles and soil, which was formed as a result of the road to the upper Prutets stream. At this location, you can visually inspect the soil profile and make a detailed description of it, find out the granulometric mechanical composition of the soil, skeletonization, and determine the thickness of the soil profile. In addition to the soil section at this location, you can get acquainted with the Quaternary sediments that overlie the bedrock of the Krosno zone. Walking along the route, an interesting object for visitors will be the open-air ethnographic complex Hutsul Land, which was created to preserve the traditions and unique heritage of the mountain farming culture. There are several viewpoints along the route that offer views of the Gorgany and Chornohora mountain ranges. Viewpoint 1, located on Bukovets Mountain, can be reached by the chairlift No. 2, the lower station of which is located in the central part of the recreational area at an altitude of 900 meters. The second observation deck is located above the exposed watershed surface, which is not covered with forest, so it offers a view in the northern and southern directions. In the northern direction, you can see in detail the hotel buildings of the Bukovel resort, which are located in the Prutets valley and the lower slopes of the mountains, above - rather steep mountain slopes with cable chair lifts and ski slopes, even higher - the panorama of Gorgan. In the southern direction, the view from the watershed surface site partially opens to the Zakarpattia side, as the top of Pereluky Vysoka (1 129 m) is higher and blocks the view of most of the Yasinia Basin. The viewpoint #3 offers a view of the peaks of Hoverla and Petros. After walking less than a hundred meters, we find ourselves on a platform overlooking the village of Polyanytsia.

Keywords: education, landscape, surroundings, Bukovel.

Постановка проблеми. Географія має важливе виховне значення. Саме географія дає розуміння про цілісність природи, її компоненти, процеси та явища. Але для кращого розуміння організації природи важливим моментом є наочність, тобто змога побачити, почути, доторкнутися до того що оточує нас. Тому оптимальним варіантом є створення ландшафтно-едукативних стежок чи маршрутів, вздовж яких відвідувачі зможуть наочно побачити як складні процеси утворення ґрунту, так і милуватися ландшафтами тієї чи іншої території. Одним із варіантів такого роду ландшафтно-едукативних стежок є пропонована нами «Околиці Буковеля». Ця стежка може бути використана вчителями географії для позакласної роботи з учнями, для кожного класу знайдеться тут цікава локація, яка зможе дати уявлення та розуміння про природу. Також ця стежка буде цікавою для студентів географічних факультетів, тут можна проводити практичні заняття з опису ґрунтового профілю, описування рослинного покриву і т.д. Не менш цікаво та пізнавально буде тут звичайним туристам, які зможуть оглянути красиві краєвиди Чорногори та Горган, ознайомитися із культурою ведення господарства у гірській місцевості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Облаштування навчально-краєзнавчих маршрутів, ландшафтно-едукативних стежок для цілей природничої едукативності в Україні знаходяться на стадії становлення. Зокрема, розроблено кілька ландшафтно-краєзнавчих маршрутів, які проходять по території національного природного парку «Дерманьсько-Острозький» в межах Східно-Європейської фізико-географічної країни [1]. Питання організації та облаштування еколого-пізнавальних, ландшафтно-едукативних маршрутів висвітлено в публікаціях [2; 3; 4]. Запропонований нами ландшафтно-едукативний маршрут «Околиці Буковеля» включає як вивчення компонентів природи і їх цілісності, ландшафтною структури та ландшафтного різноманіття, так і вивчення традицій унікальної спадщини культури ведення господарства у гірській місцевості. Загалом це все формує у відвідувачів цілісне сприйняття природи, тому такого роду ландшафтно-едукативні стежки сприятимуть підвищенню екологічного виховання суспільства.

Мета статті – запропонувати та описати основні локації в околицях Буковеля, для цілісного сприйняття природи та підвищення екологічного виховання суспільства.

Виклад основного матеріалу. Розвиток Буковелю розпочався на початку 2000-х років з укладенням угоди між ТзОВ "Скорзонера" та фірмою "Горизонт АЛ" про створення туристично-рекреаційного комплексу цілорічного функціонування [5]. До плану розвитку курорту були залучені іноземні інженери та екологи, зокрема австрійської фірми Plan-Alp і канадської Ecosign. Спроектвана найсучасніша австрійська система багаторівневої очистки стоків із

лабораторією. У складних гірських умовах створено всю інфраструктуру, включно з електро- і водопостачанням та очисткою стоків. До курорту підведені дороги, при будівництві яких застосовували нові технології з 10-річною гарантією експлуатації. Загальна площа курорту оцінюється в 220 га. Офіційною датою відкриття Буковелю вважається 2004 рік, хоч перший підйомник довжиною 691 м був запущений ще наприкінці 2001 року на північному схилі гори Буковель. Тепер на Буковелі функціонує 68 добре розвинутих трас різної довжини і складності (сині, червоні і чорні) загальною протяжністю 72 км по схилах гір Довгої, Буковець, Бульчиньоха, Бабин Погар та Чорної Клеви. Усі траси оснащені пушками для напилення снігу, на деяких трасах встановлено нічне освітлення. Для підняття на траси працює 22 сучасних витяги, два з яких функціонують і у літні період як оглядові.

Гірськолижний сезон, зазвичай, розпочинається наприкінці листопада (для його старту необхідно кілька морозних днів, щоб напилити на схили сніг) і триває маже до травня. Для виготовлення штучного снігу використовується вода з озера. Окрім лижних трас є й санна траса довжиною 3 км, біатлонна траса, ковзанка та інші атракції, в т.ч. літні.

Буковель це не лише зимовий відпочинок, він є потужним рекреаційним, оздоровчим, фізкультурним і спортивним центром, де проходять підготовку українські спортсмени, як початківці, так і титуловані. Для оздоровлення використовують воду гідрокарбонатно-натрієвих мінеральних джерел “Буковельська-1” та “Буковельська-2” (аналог “Нафтусі”). Після окупації Криму тут запрацював міжнародний дитячий центр “Артек-Буковель”. До 2019 року на Буковелі щороку відпочивало 2 млн. людей.

Озеро Молодості є чи не найцікавішим рекреаційним об’єктом для літнього відпочинку на Буковелі (Рис. 1), тому тут для відвідувачів буде цікава як історія його виникнення, так і характеристика основних параметрів. Ця штучна водойма збудована на лівій притоці Прутця як резервуар і використовується для продукування снігу на гірських трасах у гірськолижний сезон. Водосховище досить велике - його довжина 750 м, ширина 140 м, а максимальна глибина 8 м. Площа водного дзеркала становить 6,8 га, а об’єм води, який у ньому зберігається визначають як 350 тис.куб.м води [5]. При будівництві водосховища було збудовано греблю, яка перекрила русло неширокого потоку, вирівняно, гідроізолювано та розширено його днище, а також частково зрізано прилеглий пологіший лівий схил. Вода в озері чиста і прозора, у літній період прогрівається до +22°C. Довкола озера облаштована штучно створена пляжна зона, довжиною майже 2 км із розвинутою відпочинковою інфраструктурою та представлений увесь спектр водних розваг. Для рекреантів озеро відкрите з 2014 року.

Рис. 1. Вид на озеро Молодості (фото П. Шубер)

Прокладаючи дорогу до верхів'я потоку попри озеро Молодості було обрізано схил і сформовано штучну бровку висотою до 3 м. Місцями цей схил незадернований, що дає можливість оглянути ґрунтовий профіль та відклади на яких сформувався цей ґрунт (Рис. 2). Виположена та слаборозчленована ділянка здавна використовувалася для випасання худоби, тому ліс був зведений і його місце зайняли вторинні луки. Ці процеси позначилися на ґрунтовому покриві, тобто пройшов процес трансформації *темно-бурих гірсько-лісових грубогумусних ґрунтів* у їхні антропогенні модифікації. Темно-бурі гірсько-лісові ґрунти, як і будь-які ґрунти гірських територій, не формують потужного профілю, а грубий гумус надає темного забарвлення верхньому горизонту. При описі ґрунту звертаємо увагу на його невиразну диференціацію на генетичні горизонти. Верхній горизонт (гумусовий) потужністю до 20 см має бурий (до темного) колір, свіжий на дотик, за гранулометричним складом визначаємо його як середній суглинок (при маніпуляціях визначення гранулометричного складу відчуються також піщані фракції), структура дрібногрудкувата, багато коренів та дрібного щепеню. Вниз по профілю ґрунт поступово набуває ясно-бурого кольору, тому на глибині від 20 см до 40 см виділяється перехідний гумусовий горизонт, теж з дрібногрудкуватою структурою і середньосуглинковим гранулометричним складом, але щільніший від гумусового, корінців менше, а вміст дрібного щепеню (до 15 %) не змінився. Глибше визначаємо ще один перехідний горизонт - ясно-бурий, середньосуглинковий, слабощепенистий, який поступово переходить у породу. Проведені фізико-хімічні аналізи вказали на високий вміст гумусу у верхньому горизонті (понад 6%), його різке зменшення

вниз по профілю (до 2,6% у верхньому перехідному та 1,8% у нижньому перехідному горизонтах), а також про високий вміст рухомого алюмінію (понад 82 мг на 100 г ґрунту в гумусовому горизонті) та незначний вміст рухомих фосфору і калію (1,6 та 7,1 мг на 100 г ґрунту відповідно) у цьому ж горизонті. Реакція ґрунтового розчину по всьому профілю є кислою (рНсольве змінювалося від 3,4 до 3,9) [6].

Окрім ґрунтового розриву на цій локації можна ознайомитися з четвертинними відкладами, які перекривають корінні породи зони Кросно. Вони складені палевими суглинками із великою кількістю (понад 20 %) уламкового слабоокатаного щєбенистого та кам'янистого матеріалу. Ця окатаність сформувалася внаслідок різних механізмів тривалого переміщення уламків по схилу - сповзання, скочування, осипання та ін. Але серед них подекуди зустрічають добре окатану гальку, яка належить до алювіальних відкладів (формується постійними водними потоками), що вказує на існування в цьому регіоні досить великої пра-ріки. Тобто долина теперішнього Прутця успадкувала фрагмент давньої поздовжньої долини, яку І. Гофштейн називав Ясіня-Верховинською [7; 8]. Такі давні поздовжні долини описані в північно-західній, центральній та південно-східній частинах Вододільно-Верховинських Карпат. Ймовірно ці долин формувалися в ранньому пліоцені (близько 5 млн. років тому), а наприкінці пліоцену та в еоплейстоцені (близько 2,5 млн. років тому) розпочалася глобальна перебудова гідромережі - річкові перехоплення, зміна напрямків течії та ін.

Рис. 2 Відслонення з галькою і ґрунтами (фото П. Шубер)

Перебуваючи на Буковелі варто звернути увагу на скансен (етнографічний комплекс під відкритим небом), що створений для збереження традицій та унікальної спадщини культури ведення господарства у гірські місцевості (Рис. 3). Тут представлені автентичні пам'ятки народної дерев'яної карпатської архітектури ХІХ - поч. ХХ ст. бойківщини та гуцульщини, а також контактний зоопарк як з екзотичними, так і з типовими для гуцульської господарки свійськими тваринами.

Особливо цікавим експонатом є гражда - гуцульська садиба, яка утворює замкнутий дворик майже прямокутної форми, де під одним дахом розміщені житловий будинок і господарські будівлі що з'єднані по всьому периметру високою зрубною стіною. Ця гражда перевезена із села Шипіт, де була збудована понад 150 років тому у підніжжі гори Грегіт. Найголовнішою частиною гражди є гуцульська хата, яка складається із двох кімнат розділених сіньми. До хати прилягають комора "кліть", "притули" для овець та інші дрібні споруди, які тепер використовують для проведення майстер-класів з ведення гуцульського господарства. Хата перекрита гонтою - коленими дощечками, які скріплюються одна з одною пазами та прибиваються до покрівлі цвяхками. Здебільшого гражди належали заможним селянам, які мали багато худоби і мешкали віддалено від основних поселень. Висока глуха огорожа, яка оточувала двір взимку оберігала мешканців і худобу від хижих звірів, а взимку від вітрів та снігових заметів. Такі садиби були розкидані далеко одна від одної та віддалені від сіл.

Ще один зразок гуцульської народної архітектури, але вже сільського поселення, представлений хатою, датованою кінцем ХІХ століття, що належала заможній гуцульській родині з села Ворохта. Житло виготовлено із смерекового зрубу і складається із двох кімнат, розділених сіньми та коморою. Одна з кімнат була дерев'яною, не біленою - так званою "митою". Сіни та кімната, розташована з правого від входу боку мають тиньковані глиною стіни, поверх якої затерті розчином із глини, піску та вапна, та побілені вапном. Такі стіни добре тримають тепло взимку і не так нагріваються влітку.

Також цінним об'єктом скансена є хата ткача перевезена з села Рожанки (Львівська область), яка датується 1860 роком і належить до найдавніших зразків бойківської народної архітектури. Її стіни складені масивними навіл розколотими ялицевими колодами, перекрита соломною. Хата має два вікна і складається з сіней, кімнати та комори. В середині відображений автентичний інтер'єр із ткацьким верстатом та домашнім начинням.

Рис. 3 Гуцул Ленд (фото О. Буряник)

До оглядового майданчика №1 розташованого на горі Буковець можна піднятися канатно-крісельним витягом № 2, нижня станція якого розташована у центральній частині рекреаційної зони на висоті 900 м. (Рис. 4). Верхня станція витягу стоїть неподалік від вершини на висоті 1 115 м на північно-західному виположеному схилі, який переходить у нешироку вододільну поверхню. Відстань між верхньою і нижньою станціями становить 1 000 м, яку долають за 20 хвилин, при перепаді висот 215 м. Витяг вважається оглядовим і працює в усі сезони.

Траса проходить вздовж берега невеликого озерця, а потім над потоком Прутець, який протікає маже за 100 м від нижньої станції. Прутець є річкою гірського типу з вираженим меженним осінньо-зимовим періодом, весняним водопіллям та стрімкими паводками, які формуються в усі сезони і спричинені зливовими чи значними опадами. Річище потоку є нешироким з кам'янистим дном, місцями звивисте та ускладнене перекатами. Швидкість течії, як і витрати води, залежить від фази гідрологічного режиму та змінюється від 0,5 м/с у меженний період до 1,6 м/с і більше при проходженні паводків. Після побудови на одній з його приток водосховища, котре зарегулювало стік із частини басейну Прутця, витрати води зменшилися майже на третину, а паводки вже не є такими інтенсивними.

Дальше траса піднімається вгору по схилу. Збережені на ньому фрагменти лісу вказують на те, що в недалекому минулому ці схили вкривали високобонітетні смереково-букові та буково-смерекові ліси. Тепер схил помережаний дорогами, стежками і лижними трасами, дерновий покрив пошкоджений, що спричинює розвиток делювіального змиву і розмиву пухких відкладів, які є нестійкими до ерозії. Праворуч від траси витягу на схилі

збудована звивиста “всепогодна” санна траса - цілорічно працюючий атракціон “Родельбан” довжиною 1 500 м. Конструкції цієї траси розбудовані вниз по схилу і частково “вписуються” у лісовий масив. Вхід на цю атракцію розташований поруч із верхньою станцією канатного витягу №2.

*Рис. 4 Вид з верхнього майданчика канатної дороги № 2
(фото П. Шубер)*

Другий оглядовий майданчик розташований вище виліженої вододільної поверхні, яка не вкрита лісом, тому відкриває огляд у північному та південному напрямках. У північному напрямку можна детально роздивитися готельну забудову курорту Буковель, яка розкинулася у долині Прутця та нижніх схилах гір, вище - досить стрімкі гірські з канатними крісельними витягами та лижні траси, ще вище - панорама Горган (Рис. 5). Ця частину належить до Скибових чи Зовнішніх Горган [9]. На загальному середньогірному фоні виділяються добре впізнавані об’єкти: на північному заході (ліворуч) - витягнутий з північного заходу на південний схід вкритий кам’яними розсипами хребет Добушанки з одноіменною вершиною висотою 1 754 м, на північному сході - досить масивний з цього ракурсу хребет Синяк, увінчаний вершиною Синяк висотою 1665 м і на сході вирізняється вершина гори Хом’як висотою 1 542 м. Між Добушанкою та Синяком по цій же лінії виокремлюються трохи нижчі вершини - Бабин Погар і Малий Горган. Смуга горганських хребтів віддалена від вершини Буковелю (Буківця) на відстань від 6 до 9 км (по прямій), тому у ясну погоду їх можна досить детально роздивитися, особливо Синяк, який є найближчим. Нижні схили горганських хребтів вкриті буково-ялицево-ялиновими лісами з домішкою явора. Такі ліси поширені переважно до висоти 1 150 м, вище на схилах частка широколистяних

порід зменшується і у верхній частині домінують смереківі (карпатська форма ялини європейської (*Picea abies* L.)) ліси. Оскільки південно-західні (повернуті до нас) схили Горган є пологішими, то верхня природна межа лісу піднімається до висоти 1 300-1 350 м. [10]. У верхні смугі лісу на переважно бідних кам'янистих ґрунтах схилів хребта Добушанки поряд із ялиною росте сосна кедрова (*Pinus cembra* L.), формуючи ялинники кедрові, які збереглися у Карпатах фрагментарно і на дуже обмежених площах у Горганах, Свидовці та Черногорі. Вище межі лісу сформувалася неширока смуга субальпійської рослинності, а ще вище - кам'яні розсипи. Вони, як вважає більшість дослідників [7; 8], належать до екстрагляціальних форм і їхнє формування пов'язане з різким похолоданням клімату під час плейстоценового зледеніння. Оскільки ці кам'яні розсипи приурочені до схилів і пригребневих поверхонь, то їхнє формування проходило внаслідок інтенсивного вивітрювання масивних пісковиків ямницької світи на ділянках, розташованих поблизу фірнових полів (одна з форм плейстоценового гірського зледеніння, сліди якого виявлено в Горганах). Кам'яні розсипи (їх також називають "греготами" та "горганами" звідси і назва гірського масиву), вкриті накипними лишайниками жовтуватого-сірого кольору. На північно-східному схилі хребта Добушанки (невидимому для нас) греготи поширені від гребеня до висоти 1 250–1 350 м, зрідка до 1 100 м. На пологішому (до 30°) повернутому до нас південно-західному схилі характерні невеликі за розмірами брили з заокругленими кутами без зв'язку з материнською породою. Ці рухомі розсипи вниз по схилу формують різноманітні літоформи: кам'яні поля, смуги, язички, потоки. На вершині гори переважають великі (до 4 м) брили, вони тріщинуваті, розколюються на менші, формуючи поля з хаотичним нагромадженням уламкового матеріалу різної форми і розмірів. Такі ж утворення вкривають вершини і верхні схили хребта Синяк і менше - Хом'як [11].

Значна частка видимого нам Добушанського масиву належить до природного заповідника "Горгани", який був створений у 1996 році для охорони надзвичайно цінних гірських екосистем у центральній частині Українських Карпат. До цінних екосистем заповідника належать кедрові ліси, охороною яких ще в 1933 році переймався відомий науковець-лісівник А. П'ясецький та збережене у природному стані закономірне для Горган чергування природних буково-ялицевих, ялицево-ялинових, кедрово-ялинових пралісів і заростей гірської сосни. Сосна кедрова європейська ("кедрина") - це релікт раннього голоцену, на території заповідника обліковано 2 300 дерев (висота найвищого кедрового дерева становить 34 м при діаметрі стовбура 108 см), які піднімаються по вкритих кам'янистими розсипами схилах Добушанки до висоти 1 730 м. У заповіднику зафіксовані найвищі в Українських Карпатах екземпляри бука, ялиці та смереки - до 53 м при

діаметрі стовбура понад 160 см. Загалом флора заповідника нараховує 459 видів судинних рослин та 231 вид мохів (з них 31 вид занесено до Червоної книги України), які займають переважно післялісові (вторинні) й частково високогірні луки [12].

Рис. 5 Вид на Горгани (фото П. Шубер)

У південному напрямку з майданчика водолільної поверхні частково відкривається панорама на Закарпатський бік, оскільки вершина гори Перелуки Високої (1 129 м) є вищою і закриває огляд на більшу частину Ясінської улоговини. Ясінська улоговина - це міжгірське пониження сформоване межах Верховинської морфоструктури і має вигляд східчастого низькогір'я з середніми висотами в межах від 700 до 800 м, піднімаючись по краях до 1 000 м. Рельєф представлений пласковершинними горбами, їхні схили пологі та густо й глибоко почленовані ярами і балками. Розвиток ярково-балкових форм спричинила потужна пухка кора звітрювання, сформована на карпатському фліші та глибокий базис ерозії, оскільки днище ріки Чорної Тиси фіксується відмітками 620-650 м. Ці ж причини, а також вирубка лісів, підрізання схилів дорогами, сучасна забудова, провокують формування зсувів. Ясінська улоговина належить до верхів'я басейну Чорної Тиси, а вододіл із басейном Прута проходить по хребтах Внутрішніх (Привододільних) Горган з висотами 1 000-1 100 м, в т.ч. і по горі Перелука Висока, яку видно з майданчика схилу гори Буковець. Відносно невисокі Привододільні Горгани також є вододілом між басейнами Бистриці, яка впадає у Дністер та Прута, який несе свої води до Дунаю.

Рухаючись по добре облаштованій частково залісненій дорозі обходимо вершину Буківця з південного сходу і пройшовши ще десь з 500 м виходимо

на оглядовий майданчик з якого відкривається панорама у південному напрямку. У зимовий період на цей майданчик можна піднятися витягом 1Р. У ясну погоду добре видно північну частину Черногірського масиву, яку фіксують гори Петрос (2 020 м), він розташований зліва і розташована правіше і дещо масивніша Говерла (2 061м). Значна відстань (22 км до Говерли та 20 км до Петроса) не сприяє детальному розгляданню цих вершин неозброєним оком, але все ж можна відзначити асиметричність їхньої будови та згладжені форми. Частково проглядається Ясінська улоговина (на фото закрита хмарами) і розташоване у ній селище Ясіня.

Рис. 6 Оглядова площадка на Черногору (фото PANO.UZHGOROD.UA)

Пройшовши менше сотні метрів ми опиняємося на майданчику, з якого відкривається видна на село Полянницю (радянськими картографами воно було позначено як Паляниця, змінило назву у 2008 р.). Але перша її назва була Полянниця Поповичівська, оскільки полонини «поляни», були власністю якогось Поповича. За іншою версією «Полянниця» означала випалене місце. Перша письмова згадка про це село належить до 1820 року. Поселення поділене на вулиці та урочища - яскравий приклад характерної для Гуцульщини ланцюгово-безсистемної форми поселень: безсистемна - урочища «Прелуки», «Стаїці», «Центр» та ін. і ланцюгова - окремі двори розташовані вздовж дороги та потоку). На початку ХХ ст. князь Лехтенштейн, який мав право полювання в прилеглих лісах, виділив кошти на зведення церкви, яка була освячена у 1912 р., але зоріла у 1946 р., відносно недавно знову відбудована вона втратила свою автентичність. Село, як і довколишні поселення пережило Першу і Другу світові війни, сталінські репресії з масовим переселенням на південь України і до початку ХХІ ст. було глибоко репресивним. Будівництво та функціонування курорту Буковель в рази збільшило достаток і кількість населення села, але повністю знищило гуцульську своєрідність.

Рис. 7 Вид на село Поляниця (фото П. Шубер)

Висновки. Оптимальним варіантом для формування у відвідувачів комплексного уявлення про природу, про компоненти природи є укладання ландшафтно-едукативних стежок, які дають розуміння організації природи та процесів, наочно можна побачити компоненти природи та їх різноманіття (гірські породи і рельєф, поверхневі води, атмосферне повітря, рослинний покрив, тваринний світ та ґрунт). Крім того, можна проаналізувати вплив господарської діяльності людини на природу і оцінити сучасний стан природних територіальних комплексів та ознайомитися з унікальною спадщиною культури ведення господарства у гірські місцевості. На даний час це тільки проект прокладання ландшафтно-едукативної стежки. Для реалізації цього проекту необхідна підтримка державних органів влади та громадськості. Значну увагу варто приділити облаштуванню цього маршруту, зокрема маркуванню, встановленню інформаційних щитів та облаштування місць для збору сміття.

Література:

1. Новомалин у просторі і часі: краєзнавче дослідження волинського села / М. М. Лаврук, А. В. Мельник, М. П. Манько та ін.]; за ред. М. М. Лаврук, А. В. Мельника. Харків: Чайка, 2013. 744 с.
2. Вовкунович М.О., Буряник О.О., Карабінюк М.М, Матвіїв В.П. Екологічне виховання на прикладі еколого-пізнавальної стежки «На Чорну гору»/ наукові записки. Серія: Педагогічні науки. Кропивницький: Центральноукраїнський державний педагогічний університет імені Володимира Винниченка, 2023. Випуск 209. С. 148-153.
3. Melnyk A., Lavruk M., Burianyk O. Landscape research and education about nature based on the example of National Park Skole Beskids (Ukraine). Geography and tourism, 2018. S. 59-70.

4. Burianyk O.O., Melnyk A.V. Landscape-cognitive trail "To the mountain Vysoky Verkh" (National Park "Skole Beskids"). *Journal of Education, Health and Sport*, 2018. S. 571-586.
5. Історія курорту "Буковель" (knukim.edu.ua)
6. Шубер П. М. Ландшафтна обумовленість диференціації ґрунтового покриття Українських Карпат : дис. ... канд. геогр. наук. Львів, 1994. 338 с.
7. Кравчук Я. С. Геоморфологія Полонинсько-Чорногірських Карпат. Львів : Видав. центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2005. 231 с.
8. Гофштейн И. Д. Геоморфологический очерк Украинских Карпат. Киев : Наукова думка, 1995. 84 с.
9. Мельник А. В. Українські Карпати: еколого-ландшафтознавче дослідження. – Львів, 1999. – 286 с.
10. Байцар А. Л. Кліматична верхня межа лісу в Українських Карпатах // Вісн. Львів. Ун-ту. Сер. географ, 2008. Вип. 35. С. 3-6.
11. Сливка Р. О. Геоморфологія Вододільно-Верховинських Карпат. Львів : Видав. центр ЛНУ ім. Ів. Франка, 2001. - 151 с.
12. Природний заповідник "Горгани". Об'єкти неживої природи. Електронне джерело. URL. <https://gorgany-zapovidnyk.in.ua/doslidzhuy/pryroda-parku/ob-iekty-nezhyvoi-pryrody/> .

References:

1. Lavruk, M. M., Melnyk, A. V., Manko, M. P. ta in. (2013). *Novomalyn u prostori i chasi: kraieznavche doslidzhennia volynskoho sela [Novomalyn in space and time: a study of the Volyn village]* Kharkiv: Chaika [in Ukrainian].
2. Vovkunovych, M.O., Burianyk, O.O., Karabiniuk, M.M, Matviiv, V.P. (2023). Ekolohichne vykhovannia na prykladi ekoloho-piznavalnoi stezhky «Na Chornu horu» [Environmental education on the example of the ecological and educational trail "To the Black Mountain"]. *Naukovi zapysky. Serii: Pedagogichni nauky. Kropyvnytskyi: Tsentralnoukrainskyi derzhavnyi pedagogichnyi universytet imeni Volodymyra Vynnychenka*. 209, 148-153. Retrieved from <https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/53985/1/1526-Текст%20статті-2897-1-10-20230919.pdf> [in Ukrainian].
3. Melnyk, A. V., Lavruk, M. M., Burianyk, O. O. (2018). Landscape research and education about nature based on the example of National Park Skole Beskids. *Geography and tourism*. 2, 59-70 [in Ukrainian].
4. Burianyk, O. O. & Melnyk, A. V. (2018). Landscape-cognitive trail "To the mountain Vysoky Verkh" (National Park "Skole Beskids"). *Journal of Education, Health and Sport*. 8, 571-586. [in Ukrainian].
5. Сайт Історія курорту "Буковель" [History of the resort Bukovel]. Retrieved from <https://fgritb.knukim.edu.ua/home/news/istoriya-bukovel.html> [in Ukrainian].
6. Shuber, P. M. (1994). *Landshaftna obumovlenist dyferentsiatsii gruntovoho pokryvu Ukrainykh Karpat [Landscape determination of soil cover differentiation in the Ukrainian Carpathians]*. Lviv [in Ukrainian].
7. Kravchuk, Ya. S. (2005). *Heomorfolohiia Polonynsko-Chornohirskykh Karpat [Geomorphology of the Polonyno-Chornohora Carpathians]*. Lviv : Vydav. tsentr LNU im. Iv. Franka [in Ukrainian].
8. Hofshstein, Y. D. (1995). *Heomorfolohycheskyi ocherk Ukraynskykh Karpat [A geomorphological sketch of the Ukrainian Carpathians]*. Kyev : Naukova dumka [in Ukrainian].

9. Melnyk, A. V. (1999). *Ukrainski Karpaty: ekoloho-landshaftoznavche doslidzhennia [Ukrainian Carpathians: an ecological and landscape study]*. Lviv [in Ukrainian].
10. Baitsar, A. L (2008). *Klimatychna verkhnia mezha lisu v Ukrainskykh Karpatakh [The climatic upper limit of the forest in the Ukrainian Carpathians]*. Visn. Lviv. Un-tu. Ser. Heoraf [in Ukrainian].
11. Slyvka, R. O. (2001). *Heomorfolohiia Vododilno-Verkhovynskykh Karpat [Geomorphology of the Watershed-Verkhovyna Carpathians]*. Lviv : Vydav. tsentr LNU im. Iv. Franka [in Ukrainian].
12. Sait Pryrodnyi zapovidnyk “Horhany”. Obiekty nezhyvoi pryrody [Gorgany Nature Reserve. Inanimate nature objects]. Retrieved from <https://gorgany-zapovidnyk.in.ua/doslidzhuy/pryroda-parku/ob-iekty-nezhyvoi-pryrody/> [in Ukrainian].